

Прегледни рад
УДК: 364-54-053.9
379.8-053.9
316.728-053.9
COBISS.SR-ID 36909065
Рад послат: 12.09.2020.
Рад прихваћен: 12.10.2020.

Невенка Никић Симатковић⁶
Мина Димитријевић⁷
Зорица Савковић⁸

СЛОБОДНО ВРЕМЕ У ОКВИРУ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ЗАШТИТЕ СТАРИЈИХ ОСОБА

Резиме:

Слободно време, као феномен, несумњиво је постојало у свим епохама и у свим цивилизацијама. Време траје колико и човечанство, док је мисао о слободном времену знатно краћа. Међутим, немогуће је говорити о појму времена, а да, при том, не мислимо на садржај тог времена. Активности слободног времена су условљене низом друштвених и индивидуалних фактора.

С обзиром на универзалност и комплексност слободног времена као феномена људског трајања, током рада покушаћемо да утврдимо значај слободног времена, његову садржајну испуњеност, могуће активности и организацију везујући се за један период човековог живљења - старост. Уколико је веза између слободног времена и старости заснована на принципу слободног избора, при чему је крајњи циљ осећај задовољства и хармоније, онда то, засигурно представља пут ка квалитетнијем животу у старости.

Кључне речи: институционална заштита, квалитетан живот, слободно време, старост

Увод

Старење и старост су нормалан, очекиван и неизбежан део људског живота. Старење као процес и старост као стање су били предмет

6 Невенка Никић Симатковић - Прихватилиште за стара и одрасла лица, nensy.sn@gmail.com

7 МА Мина Димитријевић - Висока школа социјалног рада, mina.dimitrijevic888@gmail.com

8 Проф. др Зорица Савковић - Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, zsavkovic@eunet.rs

изучавања како друштвених, тако и природних наука, те се њима и данас баве филозофи, социолози, психолози, биолози, андрагози итд. Антрополошко - историјски подаци показују да је старост као феномен одувек пленила пажњу човека. Однос према старости и старењу је у свим друштвима носио неке специфичности. Веома је тешко утврдити када је човек стар. Једини, мада вештачки критеријум, јесте чин пензионисања који је више израз друштвено - економске принуде, него стварног старења. Старост је у суштини биолошка појава.⁹

Заједничко за древне културе је да су имале идеализован, апстрактан образац старости и старијих људи, па су о њима судиле према тој замишљеној слици. Током историје тај однос се мењао. Старији људи се у древним друштвима не издвајају од других људи као засебна социјална група, што не значи да у тим друштвима није било старијих људи, него да су они били саставни део људске популације.

Процес поступног разграђивања велике племенске породице, у којој су старији родитељи били издржавани и представљали су спону са прецима, довео је до тога да они изгубе своју сигурност и углед.

За оцену положаја старијих у друштву и однос према феномену старости, ништа мање није важно и питање перцепције сопственог процеса старења и односа према њему од стране самог старијег човека. Тај доживљај је одувек био важан индикатор оцене самог феномена старости, али је најчешће био исказиван као велика лична драма појединца, што није зависило од типа друштва у коме се таква оцена исказивала.¹⁰

Данас у сваком друштву постоји мање или више развијен однос према оним члановима друштва који су болесни, онемоћали, усамљени, остарели, односно према особама које нису у стању да саме задовоље основне животне потребе, него им је за то потребна помоћ других особа или специјализованих служби и институција. Ту организовану активност у друштву зовемо социјална заштита и сасвим је логично да у остарењу њених циљева учествују многи фактори у друштву.

У највећој мери то је чинила и данас чини породица. Функција социјалне заштите није само пружање помоћи у превладавању или ублажавању негативних последица неповољне животне ситуације, него помоћ да се не дође у то стање (превенција).

У сваком савременом и демократски опредељеном друштву озбиљно се отвара питање критеријума вредновања феномена старости,

9 Миноа Ж.(1994), „Историја старости“; Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад.

10 Дрча Ј.(2012), „Друштво и стари“; Прометеј; Нови Сад; стр. 15.

процеса старења и старијих лица као људских јединки у свакодневном животу. Често под утицајем предрасуда и других стереотипа, погрешно перципирамо старије људе, потцењујемо њихове интелектуалне потенцијале и домете стваралаштва, богато радно и животно искуство, сложеност и богатство емоционалног живота, њихову улогу у породици и друштву. Додуше они се некада бране тиме што се привидно не експонирају, што се повлаче или чврсто везују за устаљене навике које им представљају основни фактор сигурности.

Проблем старијих лица је већ одавно постао крупно и комплексно питања савременог друштва. Повећавање популације старијих особа у апсолутном смислу, повећавање њиховог учешћа у укупној структури становништва је међународну заједницу ставио пред бројне изазове и проблеме који нису везани само за обезбеђивање потребног степена материјалне и социјалне сигурности старијих лица, што је само по себи веома крупан задатак. Реч је и о озбиљним политичким, економско - развојним, социјалним, психолошким, културним, здравственим и другим друштвеним питањима и проблемима.

Треба поћи од чињенице да је старост само једна од етапа у развоју човека, ништа мање значајна, али и ништа мање особена од других периода човековог развоја. Због тога се у друштву мора градити и развијати однос поштовања и уважавања старијих.¹¹

Друштво у коме се потцењују или одбацују и маргинализују старије особе, не само да је неправедно и неморално, него је и неодговорно.

Кроз процес реформе овог система у друштву промени се и стручно и друштвено обогати и изгради цела друштвена филозофија, односно укупан друштвени менталитет и однос према старијима. Мора се афирмисати и реализовати концепт активног старења, зауставити и преусмерити процес маргинализовања старијих лица, превладати патерналистички однос према старијима и предупредити све друштвене околности, посебно економске и системске, за његово поновно оживљавање.

Неопходно је знатно брже и ефикасније превладавање предрасуда и стереотипа о старости и старијима, али и трагање за свим облицима и садржајима реализовања политике друштва у овој области која увек треба да полази од потреба старијег лица и у којима ће се максимално испољити његова личност и потенцијали.

Као што је очекивано, животни век становништва се продужава. Тиме се продужава и време од одласка у пензију до смрти. То значи да

11 Дрча Ј.(2012), „Друштво и стари“, Прометеј; Нови Сад; стр. 21-29.

смо више година у мировини/пензији. Можемо претпоставити да старији имају више времена него друге генерације. Уживање у слободном времену пружа смисао живота и квалитетну старост. Након одласка у пензију многе старије особе желе задржати свој идентитет и остати креативни. Други подлегну стереотипима о старости и предају се. Неки су присиљени да раде, други траже посао да побољшају свој стандард, док неки одлазе у дом за стара лица. Перцепција слободног времена се мења у старости. Неко може узети у обзир слободно време за опуштање, а неко га може разумети као извор самоће.

Појам слободног времена

Постоје различите дефиниције слободног времена, што нам указује на сложеност појаве и тежину њеног одређења. Појам „слободно време“ се различито схвата и дефинише, јер га прати честа супротстављеност, како лексичка, тако и филозофска, етичка, правна, економска, социолошка, педагошка, психолошка, медицинска итд.

Поменућемо само неке од сродних појмова који доприносе терминолошкој и појмовној неусклађености: „слободно време“, „ослобођено време“, „ванредно време“, „нерадно време“, „доколица“, „рекреација“, „забава“, „расположиво време“, „разонода“, „хоби“ итд.

Француски теоретичар Димаздие дефинише „слободно време“ као скуп активности којима се појединац по својој вољи може слободно предати, било да се одмара или забавља, било да повећава ниво своје обавештености или своје образовање, било да се добровољно друштвено ангажује или да остварује своју слободну стваралачку способност, пошто се ослободи својих професионалних, породичних и друштвених обавеза.¹² Према њему, слободно време мора бити у функцији одмора, разоноде и развјатка личности.

Академик Радомир Лукић, слободно време, процесе забаве, игре и доколице третира као важан део друштвене надградње. Што се човек више ослобађа рада и скраћује радно време, то расте значај ових процеса. Улога активности у слободном времену је тројака: утиче на одмор човека, доприноси изградњи свестранијег и потпунијег човека и доноси уживање и радост.¹³

12 Божовић Р. (1997). „Искушење слободног времена“; Младост; Београд, стр. 47;

13 Лукић Р. (1964). „Основи социологије“; Београд, стр. 280;

Весна Пешић сматра да доколница и слободно време имају исти смисао. Одређује их као време које преостаје после радних и других обавеза и проводи се у циљу задовољавања одређених културних и рекреативних потреба човека.¹⁴

Једно од оригиналнијих виђења налазимо код Ратка Божовића. Његова дефиниција спада у ред најопштијих. За њега је слободно време вид егзистенције и то оне егзистенције која је доброовољно одабрана, као и најбољи начин човекове самореализације.¹⁵

Дакле, оно у чему се сви аутори слажу јесте да је слободно време друштвено условљено и да представља интегрални део човековог времена чији је садржај сврсисходно и слободно изабран. Обим слободног времена, његов садржај, функција, смисао и начин коришћења су условљени како друштвено-економским, тако и научно-технолошким и културним прогресом друштва.

Слободно време је услов за свестрани развој личности, развој људских потенцијала, изградњу човека. Што је човек богатији, то је богатије друштво, а из тога проистиче веће и квалитетније слободно време и обрнуто, веће, разноврсније и ваљаније слободно време указује на богатије друштво и богатију индивидуу у њему, те се каже да се богатство друштва у будућности неће мерити радом, већ слободним временом.¹⁶

Сврха слободног времена произлази из сврхе значаја људског живота уопште. Иако се појам слободног времена различито схвата и дефинише, ипак се посматра у односу на радно-ангажовано време које се троши ради стицања средстава за егзистенцију (тј. време проведено на раду).

Старење и старост

Старост као природни физиолошки феномен представља нормалну секвенцу у људском животном циклусу. Она је јединствена за сваког човека, те свакако старост није болест. Током овог периода, људи имају специфичне физиолошке и психосоцијалне карактеристике. Старење је неповратан процес који се дешава из дана у дан, непрекидно и не може се зауставити, док је старост период у животу човека када се достигне

14 Пешић В.(1977). „Друштвени слојеви и друштвена свест“; Београд, стр. 131;

15 Божовић Р. (1997), „Искушење слободног времена“; Младост; Београд, стр. 67;

16 Качавенда-Радић Н.(1989). „Слободно време и образовање“; Завод за уџбенике и наставна средства; Београд, стр. 27;

одређени број година и тај период траје до смрти. Постоје многе карактеристике које разликују старијег и младог човека. Неке од карактеристика су: облик тела, изглед коже и косе, издржљивост и снага. Психосоцијалне промене су често предмет проучавања па се развила психолошка геронтологија. *Психолошка геронтологија* је посебна грана развојне психологије која проучава промене које се дешавају са старењем у области перцепције, учења и памћења, интелигенције и личности, и проучавања социјалне интеракције старије особе. Старење мења друштвену улогу и природу друштвених односа. Важну улогу у томе има однос старије особе са породицом, пријатељима, суседима и познаницима. Постајући старији у телу, догађају се промене које доводе до веће склоности ка развоју болести. Најчешће болести старијих су: деменција, депресија, карциноми, кардиоваскуларне и плућне болести. Све ове болести су хронична стања која захтевају стални медицински надзор и негу лекара и медицинских сестара. Управо због природе ових болести, старији људи су често корисници палијативног збрињавања¹⁷.

У следећим редовима ћемо се осврнути на свака од три наведена аспекта старења, биолошки, психолошки и социјални.

Биолошки аспекти старости

Старост се може посматрати како са биолошког, психолошког, тако и са социолошког становишта. Основне последице процеса старења су успоравање и опадање свих виталних функција човека, а смањена виталност старог организма га чини подложним болестима. Опадање виталних функција настаје у млађим и средњим годинама, али оне су видљиве тек у старијим годинама¹⁸.

Са биолошке тачке гледишта, старост се карактерише поремећеном хомеостатском функцијом, опадањем психофизичких адаптивних капацитета и променама у биолошко молекуларним функцијама. Једне од најважнијих физиолошких промена су: телесне станице губе своју еластичност, догађају се различите промене у метаболизму на многим нивоима; долази до прогресивног губљења мишићне масе, односно, личног смањења снаге и издржљивости; наступа смањење брзине, ин-

17 Suzman R, Harper S. (2013) Dawning of a New Age for Longitudinal Cohort Data, *Journal of Population Ageing*, Springer Science and Business Media Dordrecht.

18 Смиљанић, В. (1987), *Психологија старења*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр.65.

тензитета и трајности неуромускуларних реакција и долази до извесног слабљења сензорног система, слабљења слуха и вида.¹⁹ Свака индивидуа стари на себи својствен начин – неко стари брже, а неко спорије.

Целокупно људско понашање у процесу старења трпи постепено, али опште успоравање. При извођењу шест врста тзв. личних вештина, испитивањима је утврђено да код старијих долази до успоравања. Прво, вештине, у које спадају ходање, трчање, скакање, кретање уз и низ степенице; друго, то су вештине личног одржавања, као храњење, облачење, умивање, бријање и чешљање; треће, ради се о вештини комуницирања, попут читања, писања, разговарања; четврто, вештина одржавања домаћинства; пето, музичке вештине; и шесто, вештине које се упражњавају у слободно време, као што су спорт, рад у башти, ручни рад и слично.²⁰ Биолошки аспект старења чине само један сегмент у вези са општим одликама старења, јер свака људска индивидуа се мора посматрати као био-психо-социјално биће.

Психолошки аспекти старења

Када се говори о психолошким одликама старења човека, важно је истаћи да су најзначајније промене у општем успоравању психичких функција. Време реаговања у старости је спорије, нарочито ако су радње сложеније. Заборављање наученог је брже, нарочито се заборављају свежи догађаји. Пажња опада, због чега се старије особе теже концентришу. Долази до отежаног прилагођавања, као и до везаности за старије образце понашања²¹.

У новим ситуацијама старија особа је несигурна, уплашена од новог и непознатог, па априори има и одбојан став према таквим ситуацијама и околностима. Од преокупације спољним светом стара особа се окреће унутрашњем, сопственом свету. Са старењем долази до опадања емоционалне везе са објектима и особама из околине, до сужавања способности интеграције спољних утицаја уз истовремено давање веће важности задовољавању сопствених потреба. Окретањем ка себи долази до реорганизације унутрашњих вредности. Индивидуалне разлике

19 Деспотовић М., Кулић Р. (2005). „Увод у андрагогију“, Савет књига, Београд, стр 8;

20 Јакшић Козарчанин Л. (1995). Социјална рехабилитација у домовима за старе, Удружење стручних радника социјалне заштите Републике Србије, Београд, стр.129;

21 Смиљанић, В. (1987) „Психологија старења. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 76;

код старих људи су исто онолико велике као и у другим добима живота. Диференцијација кроз процес старења само делимично зависи од генетског наслеђа²².

Од психолошких фактора сматра се да најважнију улогу, по ширини дејства има систем мотивације. Основни психолошки проблем у процесу старења је губитак динамике личности, који се затим широко одражава на већину физиолошких и психолошких функција, са накнадним утицајем на социјалне односе и повратним целокупним дејством на личност.²³ Спорно је свакако питање који фактори учествују у процесу губитка мотивације личности. Губитак опажања чулима, нарочито чулима слуха и вида, донекле доприноси повлачењу старијих људи из непосредних међуљудских односа, али то опадање функција не погађа све личности подједнако. Одлазак у пензију такође делује различито.²⁴ Постоји велика опасност од психосоцијалних стресова због животних удара и губитака до којих долази у старости. Успорен је животни ритам. Старији људи постају конзервативнији, уздржљиви у одлукама, врло опрезни, тврдоглави, егоцентрични и др. Слабљење интелектуалних функција је својствено старости, али оно много брже наступа код особа са нижим интелектуалним потенцијалима, док особе са високим интелектуалним потенцијалом знатно спорије губе те способности. Изграђен високи ниво интелектуалних способности обезбеђује пожељан ниво духовног потенцијала. Бољем прилагођавању на старење доприноси свакако добро здравље, финансијска сигурност, задовољство ранијим животом, емоционална уравнотеженост као и квалитет социјалних контаката.²⁵

Социјални аспекти старости

Социјална сигурност старијих особа је стање у коме су релативно оптимално задовољене и примарне и секундарне потребе. Старије особе остварују пуну социјалну сигурност пре свега у породици. Али, старији људи и њихове потребе нису само проблем породице већ и државе и друштва. Кроз систем социјалне сигурности, држава обезбеђује ста-

22 Laslett, P. (1989). A fresh map of life: The emergence of third age. London: Weidenfeld and Nicolson.

23 Крстић Д. (1991). „Психолошки речник, „Савремена администрација“, Београд, стр.543.

24 Булатовић Р. (2001). „Додати живот годинама“, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, Београд, стр.35;

25 Савић Д. (2004). „Учење и старење“, Институт за педагогију и андрагогију, Београд, стр.64;

ријим особама основне услове за постизање стања социјалне сигурности у коме су задовољене потребе материјалне и нематеријалне природе.

Од социјалних потреба најизраженије су потребе за сигурношћу, љубављу, за другим људима, за признањем и за личним идентитетом. Потреба за сигурношћу код старијих особа састоји се у тежњи да имају обезбеђену релативно стабилну и безбедну животну средину, а самим тим и одговарајућу физичку, менталну и социјалну заштиту. Економска независност је основни део социјалне сигурности, а подразумева да старија особа располаже сопственим материјалним средствима која су довољна да обезбеде њен свакодневни самостални живот. Најчешће социјалне потребе старијих људи су: обезбеђивање материјалне сигурности, спровођење већ постојећих, а добрих друштвених опредељења, јачање породице и породичних односа, адекватнија исхрана, комфорније становање, бољи и чешћи социјални контакти, борба против усамљености, организовање домске и вандомске заштите, пружање различитих геронтолошких услуга, организација службе за негу и помоћ у кући, сервисне услуге, право да активно учествују у друштву, нарочито у спровођењу политике која директно утиче на њихову добробит, напуштање патернализма и милосрђа и право да доносе одлуке о заштити квалитета њиховог живота, право на поштовање и приватност, затим да се поступа коректно без обзира на године и да буду вредновани независно од њиховог економског положаја, право да раде ако су радно способни, помоћ у остваривању законских права, подстицање свих облика солидарности са старијим људима, сузбијање и превазилажење предрасуда и стереотипа о старијима²⁶.

Социјални и емоционални однос старијих и њихове деце и ближих сродника је веома значајан за физичко, психичко и социјално здравље старијих. Време и пажња коју породица посвети свом остарелом члану је често важнија, него материјална помоћ коју евентуално старијима могу да пруже. Некада се старење одвијало у кругу породице и није се о томе много говорило. Смањивање породице, односно, модерна нуклеарна породица коју чине само родитељи и деца, не погодује старијима због губљења некадашњих статуса и услова које су имали. Породица би требало да буде ослонац и уточиште за старије²⁷.

Старост није само проблем појединца, већ и породице и друштва. Комуникација са породицом, посебно са децом је од великог значаја. Од

26 Bloom D., Lutz W. and Prskawetz A. (2008). Population Aging, Human Capital Accumulation and Productivity Growth. „Population and Development Review“, Vol. 34.

27 Laslett, P. (1989). A fresh map of life: The emergence of third age. London: Weidenfeld and Nicolson.

карактера квалитета и квантитета тих односа у великој мери зависи социјална сигурност, али и психичка и емоционална стабилност личности старијег човека. Према томе, породица је изузетно важна за старијег човека, да у истој буде добро интегрисан, прихваћен, окружен љубављу и поштовањем и да се не осети одбаченим. Старији често бивају напуштени од своје уже средине, деце и сродника уз истовремено биолошко проређивање вршњака са којима су се дуго дружили. У таквим условима развијају негативистички однос према ужој и широј средини. Феномен усамљености доминира у савременом свету где се јавља отуђеност у интерперсоналним односима. Усамљеност и самоћа су културолошки условљене и могу се посматрати као нус производ културе која се са годинама појачава. До усамљености, повучености чак и социјалне изолације долази услед неразумевања потреба старијих, непоштовања њиховог достојанства, као и због све веће отуђености, маргинализованости и одбачености. Како савремена породица није више способна да сама сноси терет брига о својим старијима и да одговори различитим обавезама у одржавању егзистенције и задовољавању свакодневних животних потреба старијих, то је неопходна шира друштвена солидарност²⁸.

У савременом свету, друштво и држава се развијају и функционишу тако да кроз систем социјалне сигурности, свим својим грађанима, посебно старијим особама, обезбеде бар основне услове за постизање стања социјалне сигурности. Према водећим ауторима у геронтологији основни проблем који се јавља у вези са старењем је изолованост старијих од друштвене средине. Изолованост старијих од друштва може се сагледати по њиховим умањеним функционалним капацитетима, радном положају, социјалном статусу, структури њихових породица, породичних контаката и њиховом отежаном приступу организованим социјалним службама.²⁹

Коришћење слободног времена у оквиру домова за старе лица

Неизбежан облик социјалне заштите старијих представља институционална заштита намењена онима који из породичних, здравствених, социјалних и стамбених разлога не могу да живе у сопственом домаћинству.

28 Gillear, C., Higgs, P. (2005). *Contexts of Ageing -- Class, Cohort and Community*, Polity Press, Cambridge.

29 Јакич Козарчанин Л.(1995). Социјална рехабилитација у домовима за старе, Удружење стручних радника социјалне заштите Републике Србије, Београд, стр.46.

Установе социјалне заштите, као што суразличите врсте домског смештаја, служе за збрињавање старијих и на тај начин обезбеђују становање, исхрану, негу, пружање културно-рекреативних садржаја и активности.

Старија лица најчешће не доносе самостално и на време одлуку о пресељењу у дом. То се по правилу дешава када су исцрпљене све друге могућности, па се институционални облик смештаја доживљава као последња инстанца и крајње нужна мера. Највећи број старијих лица, са изузетком веома малог броја оних који долазе из других разлога, има потребу за негом, што свакако утиче на целокупан рад са њима.

Оно што карактерише домове за старије јесте, да у њима живе људи најразличитијег образовања, навика, карактеристика личности, могућности, потреба, жеља и аспирација.

Институционализација старијих би се могла дефинисати као тежња да старија лица у истима проживе један садржајан и културно богат, активан живот који је усклађен са њиховим виталним, социјалним, психолошким и биолошким потребама и степеном очуваности њиховог менталног и физичког здравља.³⁰

Старија лица обухваћена институционалном заштитом су у знатној мери лишена обавеза према себи, као што су припремање и сервирање хране, прање и пеглање веша итд. Доласком у дом где је све програмирано и организовано, исти бивају ослобођени дотадашњих обавеза, а обим слободног времена кога су имали на располагању од момента радног деангажовања се још више повећао.

Проблем организовања коришћења слободног времена у домовима за старија лица је од фундаменталног значаја из простог разлога што се њихов целокупан живот од тренутка ступања у дом одвија у оквиру слободног времена. „Старост је сама слободно време“.³¹

Иако често код пријема, старија лица показују вољу за активностима, жељу за друштвом својих вршњака као разлог за долазак у дом, они касније одустају од тога. Наједном се суочавају са мноштвом старијих људи око себе, што ствара фрустрациону ситуацију. Неиспуњено слободно време води у досаду, апатију, духовно пропадање, као и повећање степена зависности.

Њихов живот је постао другачији, затворили су се у себе, немају шта да раде. Немају чак ни жељу да било шта предузму. Те ситуације се

30 Дрча Ј. (1996). Активизам корисника-основни чинилац социјалне сигурности и успешне адаптације на домске услове живота, Геронтологија 96, стр.121.

31 Живковић М. (1973). Старост у Југославији, Геронтолошка социолошка студија, Београд, стр.155.

лако запажају уласком у неки дом за старија лица. У ходнику или собама, седе као скамењени стари људи са погледом изгубљеним негде у даљини, док у стационарном облику смештаја леже у креветима и гледају у једну тачку из свог видокруга.³²

Начин за превазилажење ових ситуације јесте укључивање старијих лица, односно корисника у програме социо-терапеутске активности који се реализују у циљу подстицања вољних фактора за активност.

Програми за коришћење слободног времена морају бити прилагођени старијим особама, њиховим потребама, интересовањима, односно кроз садржаје, омогућити им наставак бављења активностима које су биле присутне у њиховим свакодневним животима, још пре доласка на смештај. Програми не могу бити униформни за цео дом, нити пак за све домове. Исти се морају прилагођавати приликама у којима живе и то како могућностима друштва, тако и могућностима појединца.

Садржаји слободног времена у оквиру институционалне заштите старијих се организују кроз раду терапију и то укључује следеће активности:

1. Радне - (радно-терапеутске) - ради побољшања функције и покретљивости руку, ногу, прстију, координације покрета итд;
- (радно-окупационе) - како би се радним ангажовањем успорио процес менталног и физичког пропадања старијих лица;
2. Едукативне- зависно од интересовања старијих лица и њихових заједничких потреба организују се разноврсни образовни садржаји;
3. Културно-забавни - организовање изложби, културних вечери, наступа уметничких друштава итд;
4. Рекреативне активности - излети, посете другим домовима, односно Геронтолошким центрима, као и организовање спортско-рекреативних садржаја, попут шаха, пикада, домина, карата итд.

Неке активности које се организују траже активно учешће старијих лица, а неке пасиван однос. Боље је свакако, да се организује што више активности које подразумевају њихово активно учешће, али је значајно организовање програма који не изискује физички напор. Старија лица у високом степену користе телевизор и радио апарате, јер не захтевају физички напор, па отуда и објашњење истог.

³² Сатарић Н. (1998). Организација културног живота у установама за старе, Социјални рад у новим друштвено-економским условима, Београд, стр. 328-333.

Са друге стране, као један од видова активног укључивања старијих лица у оквиру институционалне заштите су свакако Скупштина и Савет корисника и бројне комисије, као нпр: за социјално-здравствена питања, исхрану, културно-забавни живот, одмор и рекреацију, затим за комуникацију и помоћ при решавању спорова међу корисницима. Скупштину корисника сачињавају сва старија лица која су на смештају у дому и исти бирају своје представнике за Савет и горе поменуте комисије. Програмом рада Савета се утврђују садржаји и врсте активности. На овај начин, стари могу садржајније да користе своје слободно време, уз могућност изношења мишљења и предлога за повећањем квалитета услуга у оквиру дома.

Приликом спровођења програма коришћења слободног времена, мора се поштовати принцип индивидуалности (прилагођен старијем лицу понаособ) и принцип заједништва (усмерити их према групама са сличним навикама, особинама, културом).

Основно правило, којим се мора руководити када су старија лица у питању је да се ништа не сме радити под присилом. Чак и када старија особа изабере потпуну самоћу, не сме се присиљавати на неку активност, већ је неопходно утврдити узрок и покушати елиминисати исти. Све оно што је старије лице радило пре доласка у дом у свом слободном времену, требало би наставити и даље да ради, с тим што је неопходно те активности обогатити новим садржајима примереним интересовањима старијих, са једне стране и могућности установе, са друге стране.

Најважније је радити на мотивисању старијих за активности, оспособљавати их да помажу, како себи, тако и другима, али све то чинити до краја ненаметљиво. Највећи успех се постиже, ако свако од њих има неку обавезу или задужење уз који иде и одговорност за извршење без принуде.

Дакле, неопходно је помоћи старијим лицима да сачувају осећање смисла свог живота до последњег дана. „Нико није толико стар да би био грех надати се још једном дану. Један дан је корак живота... Загрлимо старост и пољубимо је: пуна је уживања, ако само умеш да је користиш.“³³

Дакле, квалитет слободног времена, а тиме и живота у старости зависиће од избора активности, развијености културе њиховог коришћења и могућности које им оно нуди за испољавање стваралачких потенцијала. Многе научне дисциплине, са различитих аспеката, испитују границе човекових могућности, уз општу сагласност да су оне несагледиве.

33 Сенека Л.А.(1944). Расправа о блаженом животу, Београд, стр.43.

Закључак

Домови за старије својим друштвеним задатком су усмерени не само на најелементарнију заштиту старијих у смислу обезбеђивања основне егзистенцијалне него и на задовољавање неких виших потреба као што су образовне, културне, радно-окупационе, рекреативне и друге. Ипак, намеће се озбиљна дилема до које мере се те потребе заиста реализују у пракси. Старји у домовима су најчешће пасивни извршиоци сервираних програма. Већина установа код нас није елементарно опремљено неопходним средствима за реализацију програма, не поседују просторне услове за реализацију одређених активности, а и кадровски нису довољно опремљене, тако да се не може говорити о мултидисциплинарном приступу приликом израде програма.

У циљу унапређења стручног рада на пружању помоћи старима да своје слободно време искористе кроз активности које ће им попунити временску празнину, одстранити досаду и осећање девалвације живота, неопходна је хитна свеопшта реорганизација ових институција, као и трансформација друштва у односу на старост.

Литература

1. Божовић Р. „Искушења слободног времена“, Младост, Београд; 1997., стр. 12-13;
2. Булатовић Р. „Додати живот годинама“, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, Београд, 2001., стр.35;
3. Bloom D., Lutz W. and Prskawetz A., Population Aging, Human Capital Accumulation and Productivity Growth, „Population and Development Review“, Vol. 34.2008.;
4. Gilleard, C., Higgs, P., Contexts of Ageing - Class, Cohort and Community, Polity Press, Cambridge., 2005.;
5. Деспотовић М., Кулић Р. „Увод у андрагогију“, Савет књига, Београд, 2005.,стр 8;
6. Дрча Ј. „Активизам корисника-основни чинилац социјалне сигурности и успешне адаптације на домске услове живота“, Геронтологија 1/96, Београд, 1996.; стр. 121;
7. Дрча Ј., Друштво и стари“, Прометеј; Нови Сад; 2012.; стр. 15.;
8. Живковић М. „Старост у Југославији“, Геронтолошка социолошка студија, Београд, 1973, стр. 155;

9. Јакич Козарчанин Л. Социјална рехабилитација у домовима за старе, Удружење стручних радника социјалне заштите Републике Србије, Београд, 1995.;
10. Качавенда-Радић Н. „Слободно време и образовање“, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 27.;
11. Крстић Д., Психолошки речник, „Савремена администрација“, Београд, 1991. Стр. 543;
12. Laslett, P., A fresh map of life: The emergence of third age. London: Weidenfeld and Nicolson. 1989;
13. Лукић Р. „Основи социологије“, Београд; 1964.; стр. 280;
14. Миноа Ж., „Историја старости“, Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад; 1994.;
15. Пешић В. „Друштвени слојеви и друштвена савест“, Београд, 1977., стр. 131;
16. Савић Д. „Учење и старење“, Институт за педагогију и андрагогију, Београд, 2004, стр. 64;
17. Сатарић Н. „Организација културног живота у установама за старе“, Социјални рад у новим друштвено-економским условима, Београд, 1998; стр. 328-333;
18. Смиљанић, В., Психологија старења. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства., 1987., стр. 65, 76;
19. Сенека Л.А. „Расправа о блаженом животу“, Београд, 1944, стр. 43;
20. Suzman R, Harper S. Dawning of a New Age for Longitudinal Cohort Data, Journal of Population Ageing, Springer Science and Business Media Dordrecht; 2013.

Nevenka Nikic Simatkovic,
Mina Dimitrijevic,
Zorica Savkovic

FREE TIME WITHIN THE INSTITUTIONAL PROTECTION OF THE ELDERLY

Abstract:

Free time, as a phenomenon, undoubtedly existed in all epochs and in all civilizations. Time lasts as long as humanity, while the thought of free time is much shorter. However, it is impossible to talk about the concept of time without thinking about the content of that time. Leisure activities are conditioned by a number of social and individual factors.

Given the universality and complexity of free time as a phenomenon of human duration, during the work we will try to determine the importance of free time, its content, possible activities and organization related to one period of human life - old age. If the connection between free time and old age is based on the principle of free choice, where the ultimate goal is a feeling of satisfaction and harmony, then that certainly represents the path to a better quality of life in old age.

Key words: institutional protection, quality of life, free time, old age